

JOMFRU RABENS GAARD

Af ANNA MYRHØJ

Ved udgravning af Grunden til Kalundborghallen ved Torvet fik man Formodningen om, at »den graa Skole«s Mure revnede, fordi de red paa en Middelalderbygning, yderligere bestyrket ved, at man fandt en Mødding, denne blev desværre ikke undersøgt. Arbejdet skulde gaa sin Gang. (Se Fodnote I.)

Af Møddingens Størrelse kunde man forstaa, at det maatte have været en anseelig Gaard, der havde ligget der, og ifølge de gamle Grundtakster, der ejes af Kalundborg byhistoriske Arkiv, skulde den paa et vist Tidspunkt have tilhørt en Jomfru Raben.

Museumsinspektør Waagepetersen vilde nu gerne vide mere om denne Gaard, og en mere grundig Undersøgelse blev paabegyndt, og det viste sig, at der allerede før 1665 har været en Bygning paa Pladsen; om det er den samme Bygning som den der beskrives ved Auktionen i 1703 efter Viceborgmester Chr. Damsberg, vides ikke, men det er sandsynligt i hvert Tilfælde for Størstepartens Vedkommende, da der tales om, at 7 Fag af en Længde er nyopført Bindingsværk.¹⁾

Gaarden, der er noget større end Jens Nielsen Bitsholts (nuværende Skibbrogade 55-Lindegade 3) og Niels Trudsens (nuværende Adelgade 17-19), bestod af 4 Længer teglhængte huse, nemlig en Længde (63 $\frac{5}{8}$ Alen)²⁾ ud til Torvet, lige over for Corps de Garde Huset, to Lofter høj bestaaende af 19 Fag, hvoraf de 12 Fag er grundmurede til den søndre Side, og Bindingsværk til den nordre Side. De øvrige 7 Fag af samme Længde paa dennes vestre Ende er en ny Bygning af Bindingsværk med Portrum, og den hele Længde indhegnet til Torvet med Stakkite Værk, har

ellers ind til Gaarden en Tilbygning af 4 Fag, under hvilken Gadelængde der er Kælder rent igennem.

Gaardens vestre Længde (80 Alen)²⁾ bestaar af 14 Fag to Loft høj med Mur- og Bindingsværk samt grundmuret Kælder langs under og Kornloft ovenover, ved hvilken Længdes nordre Ende findes 8 Fag Molværk til Vognhuse samt Kornloft over.

Den tredie Længde Norden i Gaarden (63³/₄ Alen)²⁾ ved Munkesøen lige overfor Ladegaardshaven bestaar af 16 Fag med Kornlofter over og Portrum ud til bemeldte Gade.

Den fjerde og Øster Længde (73 Alen)²⁾ bestaar af 30 Fag to Loft højt Hus med Kælder under de 15 Fag.

Og endelig paa vestre Side af denne Gaard langs med den vestre Længde en vel indlukket Frugt- og Urtehave op til Lr. Feilbergs Have, med Baggaard, saa og i Gaarden et bekvemt Brøndværk med Post og fersk godt Vand udi, tillige til Jernbilægger Kakkellovn paa Jernfod, item en Vindovn paa Jernfod, med Jernrør og Tromme, endnu en ditto paa Jernfod med Rør, og endelig en ditto paa muret Rod med Jernrør, saavelsom en Bryggerkedel paa 3 Td. stor.

Gaarden tilhørte før 1665 Raadmand Jens Bonum, hvis Dødsbo afstod den til Forvalter over Kalundborg Amt, Chresten Hansen,³⁾ der skulde betale aarlig Jordskyld til Vor Frue Kirke 9 Mark 12 Skilling og til byen 3 Mark 10 Skilling. Underskrevet 18. Aug. 1665.

Samme Aar solgte Chresten Hansen Gaarden til Velædle Gabriel Marselis (Kong Fr. III's Agent i Amsterdam), men Chresten Hansen blev boende, idet Marselis Aaret før havde faaet overladt Kalundborg Slots Ladegaard⁴⁾.

Denne Marselis var en rig hollandsk Handelsmand fra Amsterdam; han var Søn af Storkøbmanden Gabriel Marselis og Anna Lermite. Han og Broderen Selius Marselis havde allerede fra 1638⁵⁾ været i livlig Handelsforbindelse med Danmark, og under Svenskekrigene 1657-60 var Kong Fr. III paa Grund af Penge-mangel) blevet afhængig af Brødrene: disse havde ydet Kongen enorme Pengesummer, og de optraadte begge paa en hensynsløs og brutal Maade og saa kun paa den øjeblikkelige Fordel.

Da Krigen var forbi, vilde Marselis have Regnskabet gjort op og Gælden betalt, men det var en Umulighed, der var ingen Penge at faa; Kongen maatte — her paa Eggen — afstaa bl. a. alt Krongods i hele Kalundborg Len^{5a}), hvortil hørte Slottet og Lade-gaarden med Bygninger, Ager og Eng i Møllevangen og meget mere samt Asnæs og Røsnæs og en stor Mængde Bøndergods, ialt 5000 Td. Hartkorn⁵).

Indenfor Bymuren fik Marselis et Stykke Jord ved Slotsgraven⁵), maaske i Nærheden af Chresten Hansens Gaard, siden han køber denne ud.

Men vi forlader Gabriel Marselis og hans Transaktioner og ser, hvordan det gaar med Gaarden, der ofte er i Handelen.

Før 27. Juli 1703⁶) — maaske efter Marselis' Død i 1667 — blev den købt af Viceborgmester⁷) Chr. Damsberg, der denne Dato solgte den til Amtsskriver Albert Godske⁸). Hans Enke stiller Gaarden til Auktion, og den sælges 27/7 1727 til Postmester Reinholt Holst i København, som allerede 16/4 1728 overlod den til sin Svigersøn Amtsforvalter Mathias Raben⁹), der forhen havde været Kammertjener hos Generaladmiral Gyldenløve. Han havde Bestalling fra 20/3 1723 og boede til Leje hos Godskes Enke. Raben blev begravet her i Vor Frue Kirke 20/1 1750⁹) og ¹⁰).

I 1738 døde Rabens Broder, Forvalter Poul Bastian Raben paa Gaarden han var ugift og blev begravet her 9. Maj, 55 Aar 5 Md.,¹⁰) hans afdøde Søster Sophie Magdalenes Børn var Arvinger, disse var: Lorentz Pedersen, 21 Aar, Studiosus i Jura. Magdalene Pedersen, 19 Aar, hjemme hos Faderen, Vognmand Reinholt Pedersen i Haderslev og Kirstine Pedersen, 15 Aar, ligeledes hjemme. Broderen og dennes Børn arver ikke.

Mathias Raben havde to Døtre, Sophia Amalie, f. ca. 1725, † 1798¹¹), og Anna Margrethe, f. ca. 1740, † 1788¹¹), de boede efter Faderens Død alene paa den store Gaard; i 1784 laante de 100 Rdl. i Overformynderiet mod 2. Prioritets Rettighed i Gaarden samt lige Prioritetsret i 4 i Gaarden værende Jernkakkellovne samt en Bilæggerovn. Dokumentet er underskrevet 9. Juni 1784¹²). Der er en 1. Prioritet paa 1000 Rdl.

Deres Curator er Reinholt Zelling, Consumtionsforvalter, for-

modentlig deres Fætter, der sikkert er Søn af en anden af Postmester Holsts Døtre, der var gift med Lollands kørende Postmester Johan Zelling.

I 1787 ses det¹³), at de to Søstre, der er ugifte, stadig bor i det gamle Hjem¹⁴), deres Pension er da 50 Rdr. aarlig; de har en lille 11-aarig Pige, Marie Christense Zwelg, som opfødes der.

Reinholt Zelling, hvis Hustru Anna Guldbech er død, bor til Leje paa Gaarden sammen med sin Datter Sophia Amalie Zelling, der er døbt her i Vor Frue Kirke 17. Marts 1752, baaret af Apoteker Benkes Kærester. Mad. Rieharts fulgte med. Faddere: Lr. Poulsen paa Ladegaarden, Lr. Stephan Clausen, Monsr. Otto Langemark, Jomfru Elisabeth Clausen paa Apoteket¹⁵). Høs Zelling tjener en Dreng, Reinholt Gandrup.

Aaret efter, d. 19. Januar 1788, døde Anna Margrethe Raben og blev d. 26. Januar hensat i sine Fædres Begravelse i Vor Frue Kirke, 48 Aar gl.

Saa er Sophia Amalie alene tilbage, og hun, der nu er 64 Aar, opretter 1789 Testamente, hvori hun indsætter Sophia Amalie Zelling som eneste Arving. Jomfru Zellings Curator er Borger og Farver Søren Asmussen. Testamentet er ikke fundet; men denne Bestemmelse nævnes i Kalundborg Skifteprotokol 1788—1804 d. 7. Novbr. 1798, da Sophia Amalie Raben var død. Se Fodnote II.

Men saa er den gamle, stolte Gaards Dage talte. 1805 bliver den solgt til Branddirektør, Muremester Bernsteen; det var Meningen, her skulde bygges Raadstuebygning, men dette blev opgivet¹⁶).

1807 15. Juni er den nedrevet og Grunden delt i to Dele, hvoraf Matr. 43A (Gaardspladsen) forblev i Bernsteens Eje, medens Matr. 43B blev solgt til Byen. Her opførtes den »graa Skole«, som er nedrevet for at give Plads til Kalundborghallen, som nu (1962) er under Opførelse.

NOTER

1. Grunden havde flere møddinger og brønde fra forskellige perioder. Ud mod Skolegade faldt dens grænse sammen med den gamle bymur, hvoraf var bevaret flere skifter munkesten over de svære fundamenter. Muren har åbenbart på dette sted været ført hen over en vig af Mun-

kesøen, for indenfor dem var der et dybt lag mosejord med et righoldigt udvalg af keramik strækkende sig fra middelalderen og op til de typer lerkarskår, som Vilh. la Cour offentliggør i sin beretning om udgravningen af Næsholm, beboet fra ca. 1240—1350. Men også oppe på selve byhøjen, ca. 5 m fra Munkesøgade og ca. 2 m nede, fandtes en decideret affaldsgrube fra denne periode, nær grundens vestgrænse. Et andet middelalderligt affaldslag lå nær østgrænsen, også ca. 5 m fra gadelinien mod torvet, men i ca. 5 m dybde; det drejede sig vist dér om en ved afgravningen ødelagt brønd. Desuden fandtes mindst 3 selvstændige møddinger fra henholdsvis det 16de, 17de og slutningen af det 18de årh. foruden midt på grunden en dyb brønd, benyttet så sent som i slutningen af det 19de årh. Navnlig skårene fra de middelalderlige møddinger viser, at det har været velstående folk, som har boet på grunden.

- II. Det må være resterne af denne grundmurede bygning og dens kælder, man kunne se, da grunden var gravet ud i 1959. Omtrent overfor hjørnet af »Gyths gård« på Torvet kunne man se en svær murklods med murværk af munkesten, der dog muligt var genanvendte. Det er således svært at afgøre, om den i 1703 stående grundmur var middelalderlig evt. repareret eller blot opført af middelalderlige bygningsmaterialer, som det halve Kalundborg må have været på det tidspunkt. Den benævnes i Paludans: *Staden Kalundborg, 1788*, p. 109 »en anseelig grundmuuret Gaard, tvende Etagier og indbyggt med fire Længder«. Men han taler ikke om, at den muligt skulle være middelalderlig, som han gør, da han kommer til den daværende Farverens nuv. »Gyths gård».

Der er ingen ældre billeder af den side af Torvet i museets eje.

Tilføjelse I og II velvilligst meddelt af Museumsinspektør Waagepetersen.
A. M.

HENVISNINGER

- 1) Kalundborg Skødeprotokol No. 2. 1717—29. S. 362.
- 2) Grundtast 1791.
- 3) Kalundborg Tingbog 1665, Fol. 52 B og 53 A.
- 4) Trap II, 431. IV. Udgave.
- 5) Biogr. Lexikon.
- 5A) Trap II, 522, sammenholdt med Holb. A. Aarb. 1941, 86.
- 6) Auktionsprotokollen.
- 7) fra 16. Nov. 1700 til 29. Sept. 1703, da han entlidigedes.
- 8) Amtsforvalter fra 3. Okt. 1702, bg. 18. Marts 1723. Danm. Amtsf. 1660—1848, af Henry Bruun.
- 9) Danm. Amstforvaltere.
- 10) Kalundborg Kb.
- 11) Kalundborg Kb. ved Begravelsen. Ikke døbt her.
- 12) Reg. til »den forrige Panteprotokol«, Kalundborg, Fol. 226.
- 13) Folketællingen.
- 14) Paa Kortet i Holb. A. Aarb. 1942, S. 27, ses Gaarden tydeligt.
- 15) Kb.
- 16) Holb. A. Aarb. 1942, S. 34.